

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 378.147.091.12.011.3:373.3:613.6

*МИКОЛА БАЛУХ, викладач кафедри туризму, теорії та методики фізичної культури та валеології, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна
ORCID ID 0000-0001-9628-3671
balukh.mykola@gmail.com*

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

MYKOLA BALUKH, Lecturer, Department of Tourism, Theory and Methods of Physical Culture and Valeology of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, postgraduate student, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

**EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THE EFFICIENCY OF
PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF HEALTH
PRESERVING COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS**

У статті зроблено акцент, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів неможлива без формування їхньої здоров'язбережувальної компетентності, що значною мірою залежить від визначення рівнів їхніх фахових компетентностей і відповідних критеріїв. Доведено, що оцінювання рівнів фахових компетентностей майбутнього вчителя є суб'єктивним і відображає позицію дослідника означеної проблеми.

Авторами розкрито хід експериментальної перевірки педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі

професійної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти. Розкрито компоненти і критерії сформованості відповідних рівнів здоров'язбережувальної компетентності, визначено три рівні розвитку останньої.

Встановлено, що здоров'язбережувальна компетентність розвивається від одного рівня до іншого, а її діагностика здійснюється відповідно до структури, показників і критеріїв визначення рівнів сформованості її компонентів.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні умови, здоров'язбережувальна компетентність, майбутні вчителі початкових класів.

Summary. Professional training of future primary school teachers is impossible without formation of their health preserving competence, which

largely depends on the determination of the levels of their professional competences and corresponding criteria. Assessment of the levels of professional competences of a future teacher is subjective and reflects the standpoint of the researcher of the given problem.

The article describes the process of experimental verification of pedagogical conditions for the formation of health preserving competence of future primary school teachers in the process of professional training in a pedagogical institution of higher education.

The components (value and motivational, cognitive, operational and technological, component of the teacher's professional and personal qualities) and criteria for the formation

of appropriate levels of health preserving competence of future primary school teachers are revealed. Three levels of the development of their health preserving competence have been determined: low, medium, and high.

It is defined that health preserving competence develops from one level to another, and its verification is carried out in accordance with the structure, indicators and criteria for determining the levels of formation of its components.

Key words: professional training, pedagogical conditions, health preserving competence, future primary school teachers.

Мета: розкрити хід та основні етапи експериментальної перевірки педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку суспільства важливе місце належить принципово новому підходу до розв'язання проблеми розвитку особистості людини на ідеях гуманізму та дитиноцентризму в освіті. Нині актуальною є розробка психолого-педагогічних систем освіти, що визначають самореалізацію дитини, її становлення і саморозвиток як основу формування компетентної особистості людини. Пріоритетним завданням сучасних закладів освіти є забезпечення належних умов для набуття здобувачами соціального досвіду, оволодіння інноваційними технологіями збереження і зміцнення їхнього здоров'я.

Упровадження компетентнісного підходу в освітній процес є одним з важливих кроків для вирішення проблем зі збереження здоров'я учнівської молоді, на чому акцентується увага у змісті сучасних нормативних документів, які регламентують функціонування закладів освіти. Вони орієнтують освітній процес на формування у молодших школярів ключових компетентностей, особливе місце серед яких займає здоров'язбережувальна компетентність.

Найважливішим завданням про-

фесійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є формування їхньої здоров'язбережувальної компетентності, яка розглядається як здатність особистості застосовувати її в умовах конкретної життєвої або навчальної ситуації на користь збереження, зміцнення і формування здоров'я.

Аналіз досліджень і публікацій.

Соціально-гігієнічне та лікувально-профілактичне значення рухової активності людини вивчали М. Амосов, Я. Бенедт та ін.; експериментальні і прикладні дослідження ефективності методик оздоровчої спрямованості проводили Л. Івашенко, С. Душанін; специфіку формування фізичної культури як одного із способів самореалізації і самовдосконалення особистості дитини розглядали Т. Апанасенко, Н. Андрущук, О. Куц; проблеми методології сучасних педагогічних досліджень щодо формування здорового способу життя розкрито в наукових працях А. Алексеєнко, Р. Винничука, Г. Кондрацької, Г. Мешко, Л. Романишиної, О. Семєног.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів значною мірою залежить від визначення рівнів їхніх фахових компетентностей, що, у свою чергу, потребує розробки відповідних критеріїв.

Оцінювання рівнів фахових компетентностей майбутнього вчителя, зокрема здоров'язбережувальної, є суб'єктивним і відображає позицію дослідника означеної проблеми.

Основою формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів є освітній процес, під час якого формується здатність педагога застосовувати набуті знання, уміння і навички стосовно використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі, що забезпечує всебічний розвиток особистості учня.

Логіка проведення наукового дослідження передбачала визначення компонентів (*ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний компоненти, компонент професійно-особистісних якостей педагога*) і критеріїв сформованості

відповідних рівнів здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх учителів початкових класів. Отже, здоров'язбережувальна компетентність учителя характеризує його знання, уміння, навички, прагнення, мотиви, інтереси, здатність і готовність до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності і визначає критерії сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів на кожному з етапів їх формування: *базовому, предметному, професійному, професійно-дослідницькому*.

Опираючись на існуючі теоретичні положення і власний практичний досвід, можна визначити три рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності: низький, середній, високий. Так, студенти з *низьким рівнем* розвитку здоров'язбережувальної компетентності не усвідомлюють виховного і навчального значення здоров'язбережувальної діяльності, пасивно ставляться до вивчення професійного досвіду, передовсім, щодо навчання дітей збереження власного здоров'я. У студентів відсутня мотивація до здоров'язбережувальної діяльності. Студенти не здатні до планування самостійної здоров'язбережувальної діяльності, відчувають значні труднощі у процесі аналізу її основних результатів. Майбутні вчителі не проявляють необхідних вольових зусиль у процесі навчання здоров'язбережувальних дисциплін; набуті ними знання й уміння обмежені застосуванням лише для конкретної навчальної ситуації.

Середній рівень формування здоров'язбережувальної компетентності характеризується невпевненістю і недостатнім використанням здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі. Майбутні педагоги здебільшого усвідомлюють важливе значення формування здоров'язбережувальної компетентності в навчанні і вихованні підростаючого покоління, проте його розуміння є неповним. Інтерес до здоров'язбережувальної діяльності порівняно стійкий, проте недостатньо дієвий; лише в окремих випадках студентам характерна ініціативність у навчанні. Майбутні педа-

гоги демонструють прагнення до набуття та поглиблення знань й умінь, проте при цьому не проявляють достатньої самостійності і наполегливості. У студентів слабо виражене бажання до практичного використання знань й умінь у галузі здоров'язбереження. Вони володіють елементарними знаннями із застосування здоров'язбережувальних технологій. Навчально-пізнавальна діяльність здебільшого має репродуктивний характер.

Високий рівень формування здоров'язбережувальної компетентності характеризується професійно-педагогічною спрямованістю особистості майбутнього вчителя початкових класів, наявністю системи ціннісних орієнтацій (ідеалів, поглядів, переконань), високим ступенем мотивації до здоров'язбережувальної діяльності. Студентам властиве абсолютне розуміння важливості виховного і навчального потенціалу використання здоров'язбережувальних технологій у педагогічній практиці початкової школи. Їм притаманний стійкий інтерес до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі; спостерігається прагнення до розширення і поглиблення набутих знань, удосконалення умінь і навичок застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі. Майбутні вчителі початкових класів здатні правильно планувати власну здоров'язбережувальну діяльність, здійснювати належний контроль за її перебігом, адекватно аналізувати одержані результати.

Студенти з високим рівнем формування здоров'язбережувальної компетентності проявляють повну самостійність у навчанні, здатні до організації здоров'язбережувальної діяльності молодших школярів, вивчення і практичного використання різних засобів здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи.

Організація і методика проведення педагогічного експерименту передбачала перехід від розробки та теоретичного обґрунтування формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів до її практичного

втілення в систему їх професійної підготовки, що потребувала визначення специфічних методів, окремих організаційних форм і коригування змісту навчання, на основі яких і відбуватиметься формування здоров'язбережувальної компетентності як професійної характеристики фахівця (Мороз, 1997, с. 105). Вивчення базувалося на знаннях про об'єкт дослідження (Рудницька, 1998, с. 101) – формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Дослідження щодо розробки та запровадження структури формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів передбачало багатапний педагогічний експеримент, у якому можна виокремити три етапи: констатувальний (2017–2019 рр.), пошуковий (2019–2021 рр.), формувальний (2021–2023 рр.).

Існує декілька структур експериментального дослідження. Нас зацікавили дві: паралельна та послідовна. Оскільки рівні здоров'язбережувальної компетентності студентів постійно змінюються в ході освітнього процесу, з ними не можна проводити експеримент двічі: спочатку без уведення активного фактора впливу, а потім з ним. Адже ті самі студенти в повторному експерименті будуть дещо іншими. Тому у практиці педагогічних досліджень, як правило, використовується паралельний експеримент: обираються дві якомога однорідніші групи – експериментальна і контрольна. В експериментальній групі вводиться в дію активний фактор впливу, а в контрольній – навчальний процес залишається незмінним. Спостерігаються і зіставляються результати навчання, причому як до початку експерименту, так і після нього. Це дає можливість порівняти вихідні та кінцеві характеристики досліджуваного педагогічного явища і, таким чином, довести ефективність експерименту (Сисоєва, 2009, с. 52–69).

У дослідженні контрольні та експериментальні групи обиралися за особовим і кількісним складом; рівнем попередньої підготовки вони

практично не відрізнялися одна від одної. У методиці педагогічного дослідження були обрані критерії формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний, особистісний і професійних якостей педагога), за якими перевірялись знання та вміння студентів в експериментальних і контрольних групах.

На першому, констатувальному, етапі опрацьовувались результати психолого-педагогічних і дисертаційних досліджень, здійснювалось вивчення наукової літератури з тематики дослідження з урахуванням сучасних методологічних підходів формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів, вивчався стан, теоретичні проблеми побудови структурно-функціональної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Після проведеного аналізу з'ясовано, що питання формування структурно-функціональної моделі здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, діяльність яких має свою специфіку, обумовлену віковими та індивідуальними особливостями дітей молодшого шкільного віку, недостатньо розроблені.

На пошуковому етапі уточнювалися завдання дослідження щодо проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти. Проаналізовано зміст дисциплін здоров'язбережувального напрямку, з метою об'єктивного визначення початкового рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів в обраних групах проводились контрольні зрізи знань.

Як уже зазначалось, формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів відбувається в межах вивчення дисциплін здоров'язбережувального напрямку: нормативних дисциплін "Безпека життєдіяльності з основами охорони праці", "Анато-

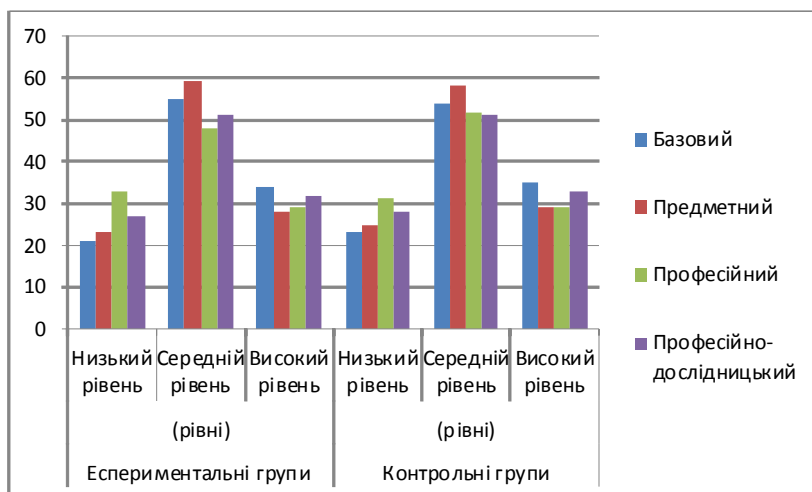

Рис. 1. Результати оцінювання знань студентів

мія з основами генетики та валеології", "Основи медичних знань", "Методика навчання природничої освітньої галузі", "Інклюзивна освіта", "Методика вивчення соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі", "Методика вивчення фізкультурної освітньої галузі", "Дослідницько-діагностична практика", "Переддипломна педагогічна практика" і вибіркової – "Основи соціально-медичної роботи", "Теорія і практика інновацій здоров'язбереження", "Перша долікарська медична допомога (Медичне рятівництво за стандартами ЄС)", "Теорія і технологія рухової активності", "Основи фізичної реабілітації".

Для перевірки ефективності навчання здоров'язбережувальних технологій на початковому етапі дослідження здійснено порівняння результатів виконання контрольних заходів студентами експериментальних і контрольних груп факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, педагогічного факультету Мукачівського державного університету та факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Оцінювання студентів проводилось в експериментальних і контрольних групах. Завдання добирались з традиційних посібників і формувались згідно з вимогами щодо професійної підготовки май-

бутнього вчителя початкових класів на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти.

В означених вище ЗВО оцінювання знань майбутніх учителів здійснюється за кредитно-модульною системою (загальний бал за семестр – 100). Виходячи з цього, конвертовані системи оцінювання та узгоджені показники рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів до наступних значень: 3 – низький, 4 – середній, 5 – високий рівні. З'ясувалося, що показники рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів в експериментальних і контрольних групах майже не відрізняються.

Результати оцінювання знань студентів на констатувальному етапі наведені на рис. 1.

На основі аналізу результатів констатувального етапу педагогічного експерименту сформульована робоча гіпотеза дослідження, яка ґрунтується на припущенні, що структурно-функціональна модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів буде ефективною, якщо забезпечене виконання сучасних вимог до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема, їх компетентностей щодо використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності; педагогічні умови (забез-

печення позитивної мотивації студентів до формування їх здоров'язбережувальної компетентності; організація освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти на принципах здоров'язбережувальної особистісно орієнтованої педагогіки, інтеграції освітніх курсів та запровадження систем емпіричного навчання; активізація використання у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивних методів навчання, спрямованих на формування їх здоров'язбережувальної компетентності) формування здоров'язбережувальної компетентності з урахуванням усіх компонентів та особливостей освітнього процесу.

Основним завданням формувального експерименту стала перевірка ефективності розробленої у процесі дослідження моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів, практична перевірка основних теоретичних положень. Апробація моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів проводилась зі студентами в експериментальних групах на визначених етапах формування здоров'язбережувальної компетентності.

Для перевірки ефективності запропонованої моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів на всіх етапах (базовому, предметному, професійному, професійно-дослідницькому) проводились анкетування, контрольні заходи в експериментальних і контрольних групах, визначались рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності за відповідними критеріями.

Підсумкові результати сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів на кожному з визначених етапів в експериментальних і контрольних групах наведені на рис. 2.

З метою виявлення ефективності запропонованої структурно-функціональної моделі встановлено співвідношення рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи в експериментальній і контрольній гру-

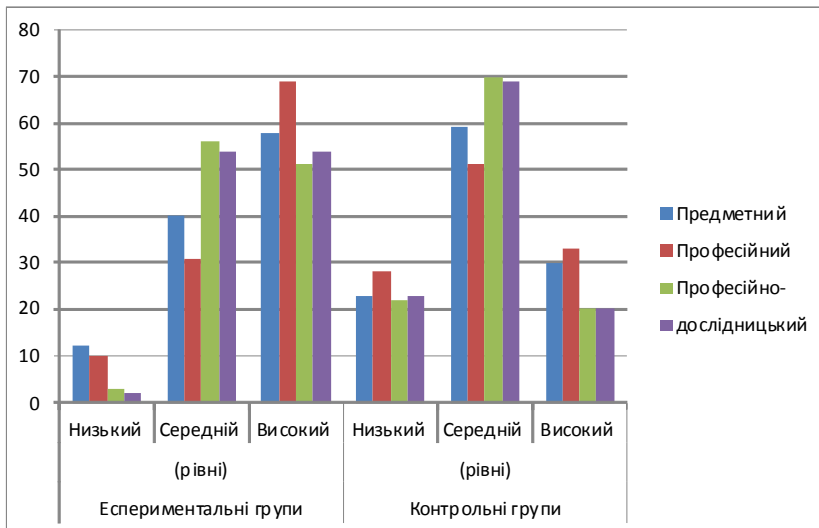

Рис. 2. Підсумкові результати рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів

пах за формулою (Сисоєва, 2009).

$$\lambda = \frac{T_e}{T_k} = \frac{T_{1e} + T_{2e} + T_{3e} + T_{4e}}{T_{1k} + T_{2k} + T_{3k} + T_{4k}}$$

T_e – коефіцієнт ефективності методики;

T_k – рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи в контрольній групі;

T_e – рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності в експериментальній групі.

Якщо $\lambda > 1$, то методику можна вважати ефективною. Ефективність методики тим вища, чим більший за одиницю коефіцієнт λ .

Підставимо значення високих рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у контрольній та експериментальній групах:

$$\lambda = \frac{58+69+51+54}{30+33+20+19} = \frac{232}{102} = 2,27$$

У розгляданому випадку $\lambda > 1$ (2,27), а тому методику можна вважати ефективною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у процесі дослідження було не тільки

розроблено, теоретично та експериментально обґрунтовано педагогічні умови, структурно-функціональну модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів, а й доведено, проаналізовано, експериментально апробовано критерії визначення рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності на кожному з етапів її формування.

Основна робота щодо формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів в ЕГ здійснювалась під час проведення лекцій і практичних занять на визначених нами етапах (базовому, предметному, професійному, професійно-дослідницькому) у процесі вивчення нормативних і вибіркових дисциплін.

Отримані результати зрізу формування етапу експерименту показали, що рівень сформованої здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів ЕГ є вищим, ніж у майбутніх учителів початкових класів КГ, що дало підставу стверджувати про ефективність розробленої нами структурно-функціональної моделі й виокремлених педагогічних умов формування здо-

ров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. За допомогою методів математичної статистики доведено вірогідність і достовірність отриманих результатів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Мороз, О. (1997). Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.

Рудницька, О. (1998). Основи педагогічних досліджень. Київ.

Сисоєва, С. (2009). Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти. Луцьк: ВАТ "Волинська обласна друкарня".

Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою № 87 Кабінету Міністрів України). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Tex>.

Нова українська школа. (2019). *Порадник для вчителя*. Київ: Літера ЛТД. 208 с.

REFERENCES

Moroz, O. (1997). Training of the future teacher: content and organization. Kyiv: National. ped. University named after M. P. Drahomanov.

Rudnytska, O. (1998). Basics of pedagogical research. Kyiv.

Sysoieva, S. (2009). Pedagogical experiment in scientific research of continuing professional education. Lutsk: OJSC Volyn Oblast Printing House.

State standard of primary education (approved on February 21, 2018 by Resolution No 87 of the Cabinet of Ministers of Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Tex>.

New Ukrainian school. (2019). *Teacher's guide*. Kyiv: Litera LTD. 208 p.

Стаття надійшла 15.05.2023 р.